

ASPECTE ALE DESTRĂMĂRII OBȘTILOR DIN JUDEȚUL MUȘCEL

MIRCEA GILCA

Organizarea populației de pe teritoriul țării noastre în obști sătești este considerată a fi foarte timpurie. Încă în timpul ocupației romane populația din Dacia era organizată în obști sătești care posedau în comun : terenul arabil, pădurile, pășunile și apele.

Dacă inițial relațiile dintre membrii obștii erau egale, odată cu dezvoltarea forțelor de producție relațiile dintre aceștia s-au schimbat. „Prima ruptură în relațiile clasice de obște s-a făcut prin trecerea loturilor arabile în proprietate privată“¹ în timp ce pădurile, pășunile și apele au fost stăpânite în comun de către membrii unor obști chiar și în prima jumătate a secolului al XX-lea !

În urma apariției diferențierii de avere între membrii obștii și a sistemului de dării acordate de domni celor ce-l slujeau cu credință, în cadrul statului feudal, obștea a cunoscut schimbări însemnate. „Peste obștea liberă se va așterne sistemul feudal de stăpânire a pământului care, pe de o parte, va duce spre dispariția sistemului de stăpânire în comun a pământului, iar pe de altă parte va transforma pe țărani liberi în țărani aserviți“².

Dacă în perioada fărâmițării feudale diferențierea între membrii obștii sătești nu a cunoscut proporții însemnate, în a doua jumătate a secolului al XV-lea, odată cu dezvoltarea schimbului³ de mărfuri, a început procesul de înstrăinare a bunurilor din obște prin diferite forme de vânzări și cotropiri⁴. Acest proces va continua pe întreg parcursul dezvoltării feudalismului și este caracteristic și obștilor din fostul județ Muscel. Subliniem faptul că în acest județ, în comparație cu altele, obștile au fost mai numeroase și mai puternice, iar procesul de destrămarea a fost mai anevoios. Obști ca cele din Rucăr, Dragoslavele, Slănic, Stoenesti, Cindești, Cimpulung ș.a. au fost nevoite, și au reușit, să-și apere existența prin toate mijloacele posibile.

Pe întreaga perioadă istorică a existenței obștilor se cunosc mai multe forme care au contribuit la destrămarea acestora. Printre acestea amintim : daniile, „rumînirile cu sila“, vânzările-cumpărările, împărțirea drepturilor între urmași, ieșirea din indiviziune ș.a.

¹ *Istoria României*, vol. I, p. 802.

² V. Costache, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova, sec. XIV—XVII*, Editura științifică, București, 1957, p. 84.

³ *Istoria României*, vol. II, p. 305, 307.

⁴ V. Costache, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, *Opere citate*, p. 85.

Este cunoscut faptul că domnitorii obișnuiau să facă danii unor credincioși din anturajul lor cât și bisericii. Daniile respective se făceau, uneori, din proprietățile moșnenilor. Un exemplu în acest sens îl constituie Vlad Vintilă, domnitorul Țării Românești, (1532—1535) care, în anul 1532 decembrie 29, a întărit clucerului Vlaicu a treia parte din moșia Berevoiești⁵. Un hrisov ulterior, din 1566 august 15, întărește stăpînirea de mai sus Vlaicului logofăt, nepotul celui de la 1532⁶. Un alt caz de donație este acela făcut de jupînița Chiajna care reușise să cumpere o mare parte din pămînturile moșnenilor din Berevoiești, Mănăstirii „Radu Vodă” din București⁷.

Uneori, boierii recurgeau la acapararea forțată a pămînturilor moșnenilor. În această situație s-au aflat moșnenii din Dragoslavele care au fost „rumîniți în silă” de boierul Vintilă Vornicul în anul 1627. Ei au reușit să se răscumpere prin mijlocirea domnitorului Matei Basarab în schimbul sumei de 3 000 galbeni⁸. Feciorii lui Vintilă Vornicul, după 15 ani de la răscumpărarea făcută în timpul lui Matei Basarab, au încercat să-i aducă din nou în rumînie pe dragosloveni. Aceștia au scăpat însă în urma unei noi răscumpărări care i-a costat 300 galbeni⁹. Iată deci că, pentru a reintra în posesia pămînturilor ce le-au fost acaparate de boierul Vintilă Vornicul și de urmașii acestuia, moșneni au fost nevoiți să plătească sume destul de însemnate.

O formă foarte răspîndită care a contribuit la destrămarea obștilor a fost aceea a vînzărilor drepturilor pe care le aveau membri acestora în cadrul obștilor.

Vînzările respective se făceau atît persoanelor din cadrul obștilor din care făceau parte vînzătorii cît și persoanele din afara obștii. Astfel, obștea moșnenilor rucăreni, se arată într-o sentință civilă a Tribunalului jud. Muscel din 1923, a fost cumpărată „în anul 1653 de la niște vlăstare de domni și s-a stăpînit în mod regulat, pînă în anul 1797, cînd s-a făcut o ocolniță a satului împărțindu-se averea pe moși”¹⁰. Nu mult după aceea, unii din moșneni și-au vîndut drepturile lor boierilor rucăreni, cu care s-a început un proces mare pentru anularea actelor de cumpărare pe motivul că „nu s-a respectat dreptul de protimicis prevăzut de legea Caragea”¹¹. Procesul respectiv s-a terminat printr-o „înțelegere”. Boierii rucăreni au „renunțat” în favoarea obștii la drepturile cumpărate în schimbul restituirii sumei de 3 000 galbeni”¹².

Cum o mare parte din moșneni nu au putut să-și răscumpere terenurile vîndute boierilor rucăreni, aceștia au „renunțat” la drepturile lor în obște, acestea rămînînd, în continuare, boierilor respectivi.

Începînd cu anul 1603, jupînița Chiajna și alți boieri au cumpărat mai multe drepturi de la moșnenii din Berevoiești, pe unii din aceștia rumînindu-i¹³. Și moșnenii din Cotești au vîndut mănăstirii Aninoasa terenuri încă din secolul al XVII-lea¹⁴.

⁵ Vasile V. Caramela, *Satul Berevoiești-Muscel-Obștea moșnenilor*, Cîmpulung Muscel, 1946, p. 42.

⁶ *Ibidem*, p. 42—43.

⁷ *Ibidem*, p. 57—58.

⁸ Iona Răușescu, *Monografia Dragoslavele*, Cîmpulung, 1937, p. 15.

⁹ *Ibidem*, p. 20.

¹⁰ Arh. Stat Argeș, *fondat Tribunalul jud. Muscel*, dosar 783, f. 4.

¹¹ *Idem*.

¹² *Idem*.

¹³ Vasile V. Caramela, *Opere citate*, p. 45.

¹⁴ Arh. Stat. Argeș, *fond Judecătoria Ocol I. Rural Cîmpulung*, dosar 4335/1929, f. 85.

Cei ce deveneau stăpîni ai unor mari suprafețe de terenuri în cadrul obștiilor, în urma cumpărărilor, veneau deseori în conflict cu membri obștiilor. În această situație ei recurgeau la separarea drepturilor pe care le aveau. Așa s-au petrecut lucrurile cu boierii care au reușit să cumpere drepturi din obștea moșnenilor berevoieșteni. Ei au căutat și au reușit să-și separe terenurile lor de cele ale moșnenilor. În anul 1754 s-a făcut o primă separare a proprietăților prin stabilirea de hotare. Au urmat apoi operații asemănătoare în anii 1763, 1827, 1832 și 1882¹⁵.

Din cauza neînțelegerilor ce s-au ivit între moșnenii din Cotești și mănăstirea Aninoasa, în privința stăpînirii terenurilor vîndute de moșneni mănăstirii încă din secolul al XVII-lea, se fac mai multe hotărnicii. În anul 1701 se face o primă hotărnicie dîndu-se scrisoare de cei șase boieri, care au asistat la stabilirea hotarului între moșneni și mănăstire, „la mîna sfinției sale părintelui egumen că de acum înainte să știe și să stăpînească cu bună pace...”¹⁶. Iată însă că, în anul 1702, din porunca domnitorului Constantin Brîncoveanu, șase boieri, împreună cu egumenul mănăstirii Cîmpulung și Aninoasa, se prezintă din nou în comuna Cotești pentru alegerea și separarea proprietăților: „Și ne-am strîns la satul Cotești și și-au luat Sfinția sa toate scrisorile cîte a avut de cumpărătoare de s-au cetit fiind și moșnenii de față înaintea noastră și s-au ales partea mănăstirii delnițe 34 și-a moșnenilor cîtă au rămas moșia nevîndută iar delnițe 34 și voi Sfinția sa ca să-și funiască și să o ia de o parte iar apoi moșnenii să rugară părintelui ca să nu hotărîm ci să se învoiască părintele cu moșnenii¹⁷ să stăpînească tot pe unde „au hotărît an”¹⁸.

Conflictul între moșnenii din Cotești și mănăstirea Aninoasa nu se stinge și se ajunge la o nouă hotărnicie poruncită de domnitorul Grigore Ghica în anul 1749, în urma plîngerii adresată domnitorului de către moșneni, hotărnicie făcută în prezența a 24 boieri¹⁹. Așa cum se constată din hotărnicia respectivă, moșnenii erau nemulțumiți față de mănăstire deoarece „le-ar fi împresurat moșia și nu o au împărțit dreptul de două ci și din moșie au luat mai mult decît jumătate și n-au vrut să ia tot de o parte ci au luat și din sus de sat și din jos unde au fost mai bună și pe dînșii i-au băgat la mijloc...”²⁰. În urma cercetărilor făcute de cei 24 boieri, rînduiți de domn, aceștia constată că cele reclamate de moșneni sînt adevărate și stabilesc precis care este partea de pămînt a mănăstirii și care este cea a moșnenilor²¹.

Este cunoscut faptul că pe o anumită treaptă a evoluției obștii, moșnenii s-au scindat în cete. „Procesul de compartimentare a teritoriului din cadrul obștei se făcea prin bună înțelegere”²².

Un exemplu contrar se constată la Slănic unde, cetele de moșneni, s-au judecat între ele „mai bine de un secol pentru a-și alege proprietatea și stăpînirea...”²³.

¹⁵ Vasile V. Caramelea, *Opere citate*, p. 59.

¹⁶ *Ibidem*, p. 61.

¹⁷ Arh. Stat. Argeș, *fond Judecătoria Ocol I, rural Cîmpulung*, dosar 4335/1929, f. 86.

¹⁸ *Ibidem*, f. 95.

²⁰ *Idem*.

²¹ *Ibidem*, f. 95, v. 96.

²² Henri H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmășe românești*, vol. II, Academia R.S.R., 1959, p. 260.

²³ Arh. Stat. Argeș, *fond Judecătoria Ocol rural Domnești*, dosar 20/1910, f. 21.

Dacă pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea vînzările de drepturi, atît între membrii obștilor cît și altor persoane ce nu făceau parte din obște nu constituia un fenomen de masă, începînd cu primele decenii ale secolului al XIX-lea și, în special, în a doua jumătate a secolului respectiv, această acțiune a devenit frecventă. Aceste vînzări de drepturi din cadrul obștilor au determinat ca, în perioada respectivă, procesul de diferențiere între membrii obștii să se accentueze. „Fără îndoială, un început de diferențiere exista încă în 1864 în sînul acestor gospodării, a căror indiviziune s-a destrămat din ce în ce mai mult în perioada următoare reformei din 1864”²⁴.

În anul 1905, în județul Muscel, statisticile înregistrau 506 gospodării de moșneni care posedau terenuri în suprafață de 10—15 ha fiecare²⁵. Problema se pune însă ce suprafețe de teren dețineau celelalte gospodării de moșneni? Dacă în anul 1864 nu existau gospodării care să posede pînă la 2 ha teren, în anul 1905 existau în județul Muscel 17 774 gospodării care dețineau pînă la 2 ha²⁶. Creșterea numărului de familii țărănești cu suprafețe foarte mici, sub 2 ha, cum se semnaleză în fostul județ Muscel, dovedește că cea mai mare parte dintre moșneni au trecut în această categorie rămînînd cu loturi mici, iar o mică parte din gospodăriile moșnenești au intrat în categoria țărănimii înstărite care posedau teren în suprafață de 10—15 ha²⁷. În anul 1912, în județul Muscel existau 9 396 familii de moșneni care posedau pămînt și 1 168 familii de moșneni care nu mai posedau pămînt²⁸.

Despre procesul de diferențiere produs în rîndul moșnenilor după 1864 se afirmă că „proprietarii ridicați prin avere și situație au profitat de puterea lor spre a cumpăra adeseori, cu silnicie părțile codevalmașilor lor, sau și ale altor moșneni [...] căzuți în lipsă [...]. Aceste tragedii s-au petrecut, însă, în sînul clasei de proprietari, din care unii s-au ridicat și s-au hotărnicit, iar alții au rămas în indiviziune și s-au înmulțit pe pămîntul strămoșesc”²⁹, și că „peste tot moșnenii sînt la discreția cîtorva spoliatori de obicei tot dintre ai lor [...]. Nu există ținut moșnencesc în care să nu fie cîțiva inși care și-au însușit atît de mult din micile porțiuni moșnenești, fie prin cumpărături, fie prin alte căi, așa că au trecut cu mult peste imaginile unei mijlocii proprietăți și astăzi sînt mari proprietari în adevăratul sens al cuvîntului”³⁰.

În acest sens este edificatoare situația moșnenilor rucăreni în sînul cărora se constată o diferențiere foarte mare între ei în ceea ce privește numărul drepturilor pe care le aveau în cadrul obștei în anul 1923. Dacă unii dintre ei posedau 2¹/₂ drepturi, alți 9 posedau între 617 și 1 328 drepturi³¹.

Între moșnenii rucăreni și cei care le-au acaparat sau încercau să le acapareze drepturile au fost mari neînțelegeri care au generat procese îndelungate și costisitoare.

²⁴ I. Adam și N. Marcu, *Studii despre dezvoltarea capitalismului în agricultura României*, Buc., 1956, p. 174.

²⁵ *Ibidem*, anexa 2.

²⁶ *Idem*.

²⁷ *Ibidem*, p. 189.

²⁸ Henri H. Sthal, *Opere citate*, p. 355.

²⁹ Ion C. Filotti, *Neînțelegerea chestiunii țărănești și urmări dăunătoare în ultimul veac*, București, 1937, p. 1.

³⁰ D. Șerbănescu Lopătari, *Proprietatea moșnească cu indiviziune*, București, 1906, p. 49.

³¹ Arh. Stat. Argeș, *fond Tribunalul jud. Muscel*, dosar 357/1923, f. 13—43.

Una din familiile de moșneni din Rucăr care a reușit să acapareze, începînd cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, peste 1 200 drepturi în obște și a avut multe conflicte cu ceilalți moșneni din obște, a fost familia BAȘTEA. Astfel, în anul 1911, între moșneni și Paraschiv Baștea a avut loc un conflict puternic pentru exploatarea materialului lemnos. În legătură cu acest conflict, iată ce comunica administratorul plășii Giuvala prefectului județului la 4 iunie 1911 : „... în comuna Rucăr încă de acum 7—8 luni domnește o stare de lucruri cu totul anormală, spiritele fiind foarte agitate și în tot momentul gata de a se deda la cele mai mari dezordine, la acte chiar de violență.

Pricina acestei stări de lucruri este faptul că, cîțiva agitatori [...] sub pretextul că vor să revendice averea obștească cotropită de cîteva căpetenii din comună s-au pus în capul acestei mișcări [...] le țin cuvîntări cît mai aprinse îndemnîndu-i la revoltă, spunîndu-le a nu ceda odată cu prețul vieții lor“³² în cazul că problema nu s-ar rezolva în favoarea moșnenilor.

Pentru a face față însă hotărîrii moșnenilor de a-și lua buștenii de brad care au fost tăiați din terenurile ce le-au aparținut a fost adus în comuna Rucăr, pe data de 13 iunie 1911, detașamentul de 120 jandarmi din compania mobilă București³³. Aceștia împrăștie cu forța pe cei cca 500 bărbați și 150 femei care s-au dus să-și ridice buștenii și arestează 40 inși care „au fost legați și aduși la primărie unde împreună cu dl. maior și dl. comandant al companiei de jandarmi Muscel au dresat actele care au fost înaintate“ prefectului, iar cei arestați înaintați parchetului de Muscel³⁴.

Din documentele deținute rezultă că părțile implicate în conflict au ajuns în justiție pentru rezolvarea lui, că în rîndul moșnenilor a existat hotărîrea fermă pentru a-și cîștiga drepturile lor și că cei ce erau puși să mențină „ordinea publică“ erau puși în dificultate de moșneni.

Acest conflict a creat o stare de agitație și în rîndul moșnenilor din alte comune din cuprinsul plășii Giuvala care erau nemulțumiți de cei din comunele lor care le-au cotropit din terenuri. Iată ce scria prefectul de Muscel administratorului plășii Giuvala : „avem informațiuni că prin parte din comunele ce dv. administrați și mai cu seamă acolo unde locuitorii sînt moșneni, ar fi început de agitație printre ei și s-ar plînuî ori care mișcări violente“³⁵. Se recomanda pretorului să facă cercetări și să ia măsurile ce se cuvin.

Este semnificativ modul de a pătrunde în obște a nebaştinașilor prin acordarea de bani sub formă de împrumut iar, în situația că cel ce se împrumuta nu-i putea restitui, îi vindea drepturile din obște. Din actul de vînzare făcut de Bălașa Trandafir din satul Cotești în anul 1859 se constată că aceasta „rămînînd datoare dlui Petre Constantin Aninoșeanu cum și la alții atît din tîrguielile înmormîntării soțului cum și banii luați pentru hrană și îmbrăcămîntea copiilor și neavînd vre-un mijloc cu care să pot plăti aceste datorii prin bună învoire i-am vîndut dlui Petre Aninoșeanu șase stînje, pămînt la pădure, moșia neîmpărțită în hotarul Coteștilor... Asemenea i-am mai vîndut una jumătate pogon livadie de finețe în chinga crețeștilor [...] avînd a intra în stăpînirea livezii în leatul 1863 căci pină atunci este arendată“³⁶. Un alt exemplu : în anul 1891,

³² Arh. Stat. Argeș, *fond prefectura jud. Muscel*, dosar 82/1911—1912, f. 32.

³³ *Ibidem*, f. 48.

³⁴ *Idem*.

³⁵ *Ibidem*, f. 47.

³⁶ Arh. Stat. Argeș, *fond Judecătoria Ocol I rural Cîmpulung*, dosar 4335/1929,

Zoe Chiriazino, „văduvă rentieră“ din orașul Tîrgoviște...“ vinde toată partea ei de moșie „compusă din chingi și petice de livezi, arătură, islaz, arbori fructiferi și pădure situate în hotarul comunei Cotești... „cu prețul de 40 000 lei la un număr de 19 moșneni“³⁷. Acest pământ fusese acaparat tot de la moșneni înainte vreme.

În urma deselor vânzări de terenuri și a împărțirii între urmași, unii dintre moșneni nu au rămas cu nici un drept în obște. Astfel, în anul 1864, Banică Pătrașcu din Cotești vinde lui Nicolae Petre al Suții „tot dreptul său de 29 008 mp iar Ion, fratele lui Nicolae, vinde prin actul din 1878 tot dreptul său de 5 801 mp; astfel că vinzătorii nu mai rămân cu nimic iar cumpărătorul își majorează dreptul său“³⁸. Și moșnenii Dumitru Mihalcea și Iancu Ene, în anul 1886 „și-au vîndut toate drepturile lor în averea indiviză“³⁹.

În urma împărțirilor repetate a drepturilor între moștenitori și, ca urmare a vânzărilor făcute, au ajuns unii dintre ei să stăpînească suprafețe infime, unele din ele ajungînd chiar pînă la 19 mp⁴⁰. Desigur exemple sînt numeroase și ele reflectă o stare de fapt din perioada analizată.

Din numeroase acte de vânzare făcute de moșnenii din obștile muscelene rezultă că mare parte din suprafețele vîndute erau acoperite de pomi fructiferi. Aceste suprafețe de teren au făcut parte din proprietatea obștească ca teren de pășune în urma plantărilor cu pomi de către membrii obștilor, acestea au trecut în stăpînirea celor ce le-au plantat. În acest sens semnificativă ni se pare informația cuprinsă în darea de seamă asupra administrației obștei moșnenilor Cotești din comuna Stoenești pe perioada 1916—1923. „O altă chestiune importantă este movilarea și hotărnicia proprietății precum și facerea amenajamentului pădurii...“ pe care să le aprobe adunarea „întrucît din zi în zi proprietatea obștească se micșorează prin întinderea proprietăților de livezi și grădini în proprietatea obștească“⁴¹.

Se arată, în continuare, că în această obște, ca de altfel și în alte obști din județ, nu s-au luat măsuri împotriva celor ce închideau cu garduri terenuri din proprietatea obștei însă se ținea cont ca fiecare „să închidă în proporție cu dreptul ce-l au în devălmășie“⁴².

Obiceiul de a închide terenuri din islazul obștii s-a practicat mult și de moșnenii orașului Cîmpulung-Muscel în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea. Aceste terenuri treceau în proprietatea privată a celor ce le închideau. Una după alta au dispărut din proprietatea obștească bucăți întregi de pământ de pe Gruî, de pe apa Bughei, din poiana Andreo și Virteașe, de pe Valea Siliștei, de sub Măgură. Pe Valea Rudarilor și Valea Româneștilor, pe Valea Bărbuși și la Livezeni, moara lui Curcă și Piscul Morilor pînă în Grădiște „n-a mai rămas ca avere obștească decît mici petece de pământ, cîteva embaticuri și arendări ca mărturii triste și dureroase a nemaipomenitelor cotropiri ce s-a săvîrșit pe timpuri și ce nu încetează a se săvîrși pînă astăzi...“⁴³.

³⁷ Ibidem, f. 777.

³⁸ Ibidem, f. 921.

³⁹ Ibidem, f. 902.

⁴⁰ Ibidem, f. 909.

⁴¹ Arh. Stat. Argeș, fond Judecătoria Ocol II rural Cîmpulung Muscel, dosar 1079/1914—1925, f. 335.

⁴² Idem.

⁴³ Ion Anastasescu Ghica, *Obștea Moșnenilor Cîmpulungeni, trecutul și prezentul ei*, Cîmpulung, 1909, p. 39—40.

În urma studierii proceselor-verbale încheiate de președintele obștii moșnenilor din Cîmpulung, în anul 1908, pentru constatarea încălcărilor și tulburărilor de posesie a obștii se constată că 184 persoane au închis, din proprietatea obștii, 268 ha teren în ultimi 30 de ani⁴⁴. Terenurile aceastea închise cu garduri, caracteristice satelor devălmașe s-au păstrat pînă tîrziu și în Cîmpulung⁴⁵.

În concluzie : procesul destrămării obștiilor a fost un fenomen care a apărut odată cu apariția inegalității de avere între membrii obștiilor. Acest proces a continuat pe măsura dezvoltării relațiilor capitaliste și s-a accentuat foarte mult în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și primele decenii ale secolului al XX-lea cînd, în județul Muscel, au început exploatarea pădurilor. Acest fenomen a generat apariția unor persoane care au acaparat teritorii multe din cadrul obștiilor ; o parte din moșneni au rămas cu drepturi puține în cadrul obștiilor iar altă parte și-au pierdut toate drepturile în obște. Este de remarcat faptul că moșnenii din Muscel, de-a lungul timpului, au luptat împotriva celor ce căutau să pună stăpînire pe drepturile ce le posedau în cadrul obștiilor.

LES ASPECTS DE LA DISSOLUTION DES COLLECTIVITÉS VILLAGEOISES DU DÉPARTAMENT DE MUSCEL 1864—1921

R é s u m é

La population du territoire de l'ancien département Muscel, comme d'ailleurs de l'entier territoire de notre pays, a été organisée en collectivités villageoises (formes primitives d'union économique agricole).

Au début, ces collectivités villageoises, possédaient en commun des terrains arables, des pâturages, des bois et des eaux. Par la progression du temps et le développement des forces de production, au cadre des collectivités ont apparu des contradictions qui ont abouti naturellement aux changements dans le système des relations initiales égalitaires.

La différenciation, a commencé à apparaître en même temps que le mode d'utilisation des terrains arables.

Si jusqu'à la première moitié XIX-e siècle le procès de différenciation entre les membres des collectivités villageoises de Muscel n'était pas accentué, du commencement de la seconde moitié du XIX-e siècle et les premières décennies du XX-e siècle, la différenciation s'accroît, en même temps que le développement des relations capitalistes, l'application de la réforme agraire et l'accroissement de la population.

En conclusion, le procès de la dissolution des collectivités villageoises a été un phénomène qui a apparu en même temps que la disparition de l'égalité de richesses entre les membres de ces collectivités. Ce procès a continué en même temps que le développement des forces de production et s'est accentué beaucoup dans la seconde moitié XIX-e siècle et les premières décennies du XX-e siècle, en même temps que le développement des relations capitalistes, quand dans le département Muscel a commencé l'exploitation des bois et le développement d'élevage.

Arhivele statului

Filiala județeană Argeș

Primită în redacție la 22 martie 1977

⁴⁴ Ibidem, p. 37—57.

⁴⁵ Henri H. Sthal, *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, vol. II, București, 1959, p. 327.